

marxistickej etiky. V minulosti sa normatívna stránka zo strachu pred moralizovaním ponechávala stranou, vytýčením a rozpracovaním morálneho kódexu budovateľa komunizmu sa tento nedostatok odstraňuje. Príčiny malého uplatňovania princípov komunistickej morálky v praxi vidí súdr. Kánský v malej rozpracovanosti, neznalosti zásad komunistickej morálky (najmä u tzv. profesionálnych etík), v neznalosti teoretických problémov vzťahu cieľa a prostriedku, motívov mravných postupov, v tom, že sa i známe zásady uplatňujú metafyzicky a že niektorí členovia spoločnosti príliš podliehajú starým návykom, pridržiavajú sa starého spôsobu života atď. Cestu pre odstránenie rozporu medzi teóriou a uplatňovaním komunistickej morálky vidí s. Kánský v odhaľovaní buržoáznej morálky, v stanovení poradia spoločenskej závažnosti morálnych otázok a v rozpracovaní hierarchičnosti morálnych hodnôt. Základ však tvorí vytváranie materiálnych podmienok, nutných pre osvojenie si komunistickej morálky. Novú morálku uplatníme v praxi len zapojením každého človeka do spoločenskej činnosti, do riadenia štátu.

Mnohí súdruhovia sa zaoberali otázkami vzťahu teórie a praxe v ideologickej oblasti, špecifikou vzťahu spoločenskej teórie a praxe. Súdr. Wagner poukázal na príčiny dogmatizmu, ktoré vidí v odtrhnutosti teórie od praxe aj v zjednodušovaní praxe a na význam riešenia tohto problému pre konštituovanie konkrétnej marxistickej sociológie, s. Cibulka sa zaoberal problémom sprostredkovateľnosti charakteru teórie a praxe pri výstavbe komunizmu. F. Vartík

hovoril o špecifičnosti vzťahu teórie a praxe v spoločenskej, ideologickej problematike a na ťažkosti presadzovania a overovania správnosti spoločenských teórií. J. Pašiak hovoril o ciele ako mobilizujúcom prvku pri realizovaní teórie v praxi, O. Mošner kritizoval vulgárne pokusy o utvorení zvláštnej vedy o riadení spoločnosti.

Zaujímavý problém overovania a teoretického zdôvodňovania tzv. nesprávnej spoločenskej praxe nadhodil do diskusie A. Hlávek. Súdr. Strinka poukázal na to, že téza o praxi ako kritérium pravdy si vyžaduje analýzu aj samotnej praxe. Pri skúmaní správnosti určitej spoločenskej praxe treba vychádzať zo sprostredkovateľného poznania, v subjekte ktorého vystupuje marxisticko-leninská strana ako celok, ktorý mobilizuje masy a to nielen na plnenie, ale aj na vytyčovanie praktických úloh, zisťovanie a hodnotenie praktickej spoločenskej činnosti.

Diskusiu uzavrel akad. L. Szántó. Vysvetlil zložitú otázku vzniku a overovania nesprávnej, „zlej“ spoločenskej praxe, ako sa prejavovala v období kultu osobnosti a v iných súvislostiach. Podčiarkol, že praktická realizácia správnych teoretických požiadaviek je neoddeliteľná od etickej stránky. Súdr. L. Szántó konštatoval celkovú užitočnosť diskusie, pripomenul, že nedostatočná pozornosť sa venovala problematike individuálneho vedomia.

Diskusia priniesla veľa problémov, veľa rôznych námetov a zaujímavých myšlienok. Pravda, väčšina z nich nemohla byť vyriešená. Tvorivá a príjemná atmosféra diskusie zaručila plný úspech tohto zaujímavého a užitočného stretnutia. J. K.

AKTUÁLNE PROBLÉMY LITERÁRNEJ VEDY

V Ustave slovenskej literatúry uskutočnili sa za sebou začiatkom tohto roku dva filozoficko-metodologické semináre, náplň ktorých si z teoretického i praktického hľadiska zasluhuje osobitnú pozornosť. Odznali tu referáty: *O sociologizme v li-*

terárnej histórii (Št. Drug) a K metodike skúmania umeleckých zvláštností slovenskej literatúry (M. Bakoš). Na pohľad by sa zdalo, že je to problematika pomerne odťažitá, bez vzájomnej súvislosti a priameho vzťahu k súčasnosti. Referáty a

diskusia však ukázali, že tieto otázky nie len úzko súvisia, ale že ich riešenie má veľký význam pre rozvoj a prehĺbenie marxistického literárnovedného bádania.

Problém sociologizmu v literárnej histórii nie je nový. Vznikol s úsilím, či nutnosťou ponímať a vysvetľovať objektívne zákonitosti literatúry a umenia. Už predmarxistický a hneď od začiatku najmä marxistický sociologizmus posunul vývin literárnej vedy značne dopredu. Prispel k odmysticizovaniu dovtedajšieho výkladu umeleckej tvorby, zbavil ho fetišistického vzťahu k umeniu a postavil ho na vedecký základ odhalením spoločenskej podstaty faktorov umenia a dôrazom na spoločenskú podmienenosť umeleckého tvorenia. Sociologizmus, ktorý sa stal súčasťou marxistickej metódy skúmania literatúry a umenia, od začiatku však skrýval v sebe nebezpečenstvo jednostranného zjednodušovania a vulgarizácie zredukovaním všetkých zložiek umenia len na rovinu svetonázorovú, ideovú. K vzniku a rozšíreniu vulgárneho sociologizmu potom prirodzene došlo vtedy, keď do popredia vystúpila predovšetkým spoločenská funkcia literatúry a umenia pri revolučnom pretváraní spoločnosti. Tak to bolo v období socialistických premien v SSSR v 20. a 30. rokoch i u nás, najmä po roku 1948 v čase tzv. prehodnocovania kultúrneho dedičstva. Vulgárny sociologizmus preceňoval spoločensko-ekonomické fakty a dopúšťal sa i hrubých omylov (napr. i takej krajnosti, že vznik umeleckého diela vysvetľoval závislosťou od ekonomickej situácie, stúpania alebo klesania cien na trhu a pod.). Vyhnúť sa mu, alebo ho prekonať možno len dôsledným uplatnením marxistickej dialektickej metódy, so zreteľom tak na vonkajšie, spoločenské faktory, ako aj na vnútorné, špecifické zákonitosti, pretože umelecké dielo predstavuje celistvý útvar, jednotu viacerých zložiek.

Referent sa zaoberal vymedzením pojmu sociologizmu a v zhode s najnovšími názormi uviedol, že sa ním rozumie viac významov, no prirodzene len jeden —

marxistický môže byť správny. Termín sociologizmus používa sa dnes prevažne v hanlivom, pejoratívnom význame pre z vulgarizovanie sociologizmu ako jednej z dôležitých metód skúmania literatúry a umenia vôbec. V literárnej histórii ustálili sa dva významy sociologizmu: na jednej strane ako redukcia literárneho javu na mimoliterárne sociálno-ekonomické determinanty, čo nevyhnutne vyústilo do vulgárneho sociologizmu, na druhej strane ako východisko pre vedecké skúmanie vnútorných zákonitostí literatúry a umenia v jednote so všeobecnými spoločenskými zákonitosťami. O tento nejednostranný, objektívny prístup k literatúre sa opiera marxistická dialektická metóda pri skúmaní umeleckých faktov.

V historickom priereze referát ukázal náčrt vývinu sociologizmu od predmarxistického obdobia po súčasnosť, jeho jednotlivé vývinové štádiá v literárnej histórii. Počnúc Tainom všima si, ako sa sociologický prístup k umeniu obohacoval o nové aspekty, najmä pokiaľ išlo o špecifické zvláštnosti umenia (Mehring, Plechanov a i.) a na druhej strane ako dochádzalo k vulgárno-sociologickým teóriám.

Dnes sa už vo filozofii prebojovala oprávnenosť a nevyhnutnosť sociológie, tejto konkrétnej a dôležitej súčasti spoločenských vied. Súčasne v literárnej vede pociťuje sa naliehavá potreba prepracovať a uplatňovať princípy sociologickej metódy skúmania literatúry. Nezaobídeme sa bez nej, ale len ňou nevysvetlíme celú zložitú literatúru. Sociologizmus jednostranne ponímaný ochudobňoval pohľad na literatúru. Pre nás znamenal vulgarizáciu marxizmu, hoci sa sociologickej metódy nemôžeme nijako vzdať. Dôležité je však, aby sme ju zo správnych aspektov používali. Napr. veľmi markantne sa javí rozdiel medzi kritikou, kritériami hodnotenia a ohlasom umeleckých diel v spoločnosti. Objektívna, t. j. vedecká a spoločensky účinná kritika predpokladá, ba vyžaduje sociologický výskum literatúry, jej spo-

čenského ohlasu. S tým musí rátať nielen kritika, ale aj literárna história.

Iným, príbuzným problémom v literárnej histórii je skúmanie umeleckých zvláštností národnej literatúry. Ani toto nie je problém nový, nijako nie umelý, akademický a neaktuálny. Každá národná literatúra sa podieľa na celkovom utváraní obrazu svetovej literatúry. Vnáša do jej pokladnice svojskú črtu, svoj menší alebo väčší príspevok, obohacuje ju svojráznymi dielami. Do Októbrovej revolúcie sa západné literatúry nadradovali nad iné národné literatúry, najmä slovanské, ktoré sa pokladali za epigónske, napodobňujúce ich vzory. Októbrovou revolúciou prestáva diktať imperialistických mocností v kultúre. V socialistických krajinách sa vytvorili priaznivé podmienky pre nebývalý rozvoj kultúry, literatúry a umenia, vznikli nové kultúrne spoločenstvá, kultúrno-politicky úplne rovnoprávne a súbežne vzniká pojem socialistická kultúra, socialistická literatúra. Znova sa kladie otázka: v čom spočívajú zvláštnosti národných literatúr, čo ich vzájomne spája a rozlišuje.

Naša literatúra patrí medzi literatúry malých národov, vždy viac napodobňovala cudzie vzory, akoby iným dávala nové podnety. Nie je však len zrkadlením iných literárnych vplyvov. Nemožno jej však uprieť vlastnú podobu, národný charakter. V priebehu dejín vyvíjali sa jej špecifické vlastnosti. O týchto jej zvláštnostiach začali uvažovať už štúrovcí (Hurban, *Slovensko a jeho život literárny*) pri kladení základov národnej literatúry, lebo si boli vedomí, že národ bez literatúry nemôže mať budúcnosť. Slovenská literatúra v časoch neslobody (do r. 1918) bola udržovateľkou národného života. Už z tohto dôvodu nemožno o nej hovoriť ako o malej (Hamaliar). Malá je len rozsahom, nie významom: je veľká svojím morálnym úsilím, národnoosloboditeľskými, sociálnymi a ľudovými tendenciami.

M. Bakoš v referáte poukázal na niektoré konkrétne špecifické znaky slovenskej literatúry v jednotlivých obdobiach. Z hľa-

diska tematického naša literatúra je prevažne literatúrou dediny a malomesta. Mestskej tematike sa vyhýbala a protiklad mesta a dediny riešila z pozície dediny (zidealizovanej a často idyllickej). V minulosti bola to kladná črta, prvok ľudovosti, dnes takáto jednostrannosť pôsobí negatívne. Súčasná literatúra sa usiluje vyrovnáť s týmto problémom. Vo vývine literárnych druhov slovenská literatúra sa oneskorovala za inými literatúrami. Pre nerozvitosť spoločensko-ekonomických pomerov boli tu obmedzené možnosti pre rozsiahlejší rozvoj románu a drámy. Vývinové oneskorenie viedlo k väčšej závislosti od iných literatúr, najmä k zblíženiu s českou literatúrou a k čerpaniu podnetov z duchovného bohatstva svetovej literatúry, predovšetkým ruskej. Referent M. Bakoš zhrnul metodické zásady pre výskum národnej špecifičnosti slovenskej literatúry do týchto bodov: 1. špecifické znaky národnej literatúry nie sú v jednej črte, ale v súhrne jednotlivostí, ktoré sa menia vývinom národného života a literatúry; 2. neexistujú nemenné znaky literatúry (národný charakter je utváraný konkrétnymi meniacimi sa podmienkami), preto jej národné špecifikum treba poňmať historicky v jednotlivých obdobiach: pred konštituovaním buržoázneho národa do konca 18. storočia, v epoche buržoázneho zriadenia a v období socializmu; 3. slovenskú literatúru treba porovnávať s charakterom inonárodných literatúr, a to predovšetkým s českou literatúrou, s ktorou nás viažu spoločné národné tradície, s maďarskou literatúrou z hľadiska spoločných objektívnych podmienok a napokon s ruskou a sovietskou literatúrou, literatúrami socialistických krajín a svetovou literatúrou.

Špecifické zvláštnosti literatúry sú výsledkom odlišnosti konkrétnych historických podmienok. Pri analogických spoločenských a literárnych podmienkach vznikajú analogické literárne javy. Tieto odlišné a spoločné znaky národnej literatúry s inonárodnými literatúrami aspoň príbuzných bratských krajín má marxistická

literárna veda sústavne skúmať a ich poznávaním riešiť spoločné úlohy v rozvíjaní socialistickej literatúry.

V diskusii k otázke špecifičnosti sa vystriedalo viac názorov. Konštatovalo sa, že je na čase prekonať izolovanosť od západnej literárnej vedy a literatúry vôbec, ako i viac prehĺbiť spoluprácu s marxistickými literárnymi vedcami socialistických krajín. To by pomohlo osvetľovať nielen daný problém národnej špecifičnosti literatúry, ktorú možno zodpovedne skúmať jedine vzájomným porovnávaním, ale dospeli by sme k riešeniu mnohých iných dôležitých otázok v prospech socialistickej a pokrokovvej literatúry v ostatných krajinách. Hlbšie skúmanie otázky národnej špecifičnosti literatúry ukáže, že Stalinova téza o socialistickej umení ako o umení, ktoré je socialistickej obsahom a národné formou, nemusí byť vždy správna. Forma umeleckého

dieľa nemusí zodpovedať ani jednému postulátu a podobne aj obsah. Pri štúdiu otázky špecifičnosti literatúry musí vždy ísť o historický aspekt, o vzájomné porovnávanie národných literatúr. Bez poznania súvislostí nemožno dospieť k rozlišovaniu špecifických rozdielov tej-ktorej literatúry ani k poznaniu ich spoločných znakov. Pritom treba pamätať i na odlišnosti umeleckého jazykového štýlu, rozbor ktorého je pomerne dosť zanedbanou oblasťou.

Prediskutované otázky sociologizmu v literárnej histórii a národnej špecifičnosti slovenskej literatúry výrazne ukázali, aké nevyriešené a aktuálne problémy majú pred sebou literárnovední pracovníci. Obidva semináre prispeli k ich teoretickému objasneniu a najmä priniesli veľa poučných poznatkov metodologického významu pre konkrétne riešenie daných problémov.

Jozef Velký

PRI RIADENÍ VEDECKEJ PRÁCE SA BUDE ZVYŠOVAŤ ÚLOHA VŠETKÝCH VEDECKÝCH PRACOVNÍKOV. NEVYHNUTNOU PODMIENKOU ROZVOJA VEDY SÚ OTVORENÉ SÚDRUŽSKÉ DISKUSIE, KTORÉ NAPOMÁHAJÚ TVORIVÉMU RIEŠENIU AKTUÁLNYCH PROBLÉMOV.

PROGRAM KSSS